

POSEBNE ISTRAŽNE RADNJE¹ U KRIVIČNOM PROCESNOM ZAKONODAVSTVU BOSNE I HERCEGOVINE

SAŽETAK: U ovom radu akcentirani su restriktivni uslovi za primjenu posebnih istražnih radnji kao novine u Zakonu o krivičnom postupku BiH, njihova opravdanost i svrsishodnost u kontekstu srazmjerne reakcije organa krivičnog gonjenja na najsloženije oblike organizovanog kriminala. Posebna pažnja posvećena je pomirenju sukobljenih dijametralno suprotnih tendencija, uvažavajući činjenicu da te radnje privremeno ograničavaju ljudska prava i slobode, s jedne strane, i omogućavaju efikasnu i energičnu borbu protiv složenih i specifičnih oblika krivičnih djela slijedeći legitiman cilj, s druge strane. Nastoji se obrazložiti značaj tih radnji, njihova zakonska opravdanost i praktična svrsishodnost, ukloniti određene nejasnoće, kao i pružiti primjerene odgovore na prisutne kritike koje se odnose na mogućnost eventualne zloupotrebe i samovolje od strane onih koji ih neposredno primjenjuju.

KLJUČNE RIJEČI: *posebne istražne radnje, organizovani kriminal, sudija za prethodni postupak, Bosna i Hercegovina.*

Svrsishodnost i opravdanost primjene posebnih istražnih radnji

Imajući u vidu činjenicu da je BiH zemlja u tranziciji, kao i nepobitnu činjenicu da je višegodišnji rat imao negativan uticaj na svim poljima ekonomskog, privrednog, društvenog i kulturnog razvoja i prosperiteta uopšte, došlo je i do pojave novih i povećanja klasičnih oblika kriminala. „Međunarodna i regionalna saradnja i koordinacija, u državnom i međunarodnom odgovoru na sve vrste i oblike kriminaliteta, posebno organizovanog, predstavlja najvažniju odrednicu u pravcu njegovog uspješnog suzbijanja.“² U takvoj konstelaciji odnosa, uvažavajući sve pravne, društvene, ekonomske, socijalne i druge okolnosti i poremećaje, naša država, kao i države iz

¹ U literaturi nailazimo na različite termine koji označavaju te specifične dokazne radnje, kao što su: mjere tajnog nadzora, prikrivene metode, posebne dokazne radnje, posebne istražne mjere, posebne istražne metode, tajne operacije...

² I. Jokić, Međunarodna i nacionalna saradnja i koordinacija u suprotstavljanju kriminalitetu, Zbornik radova *Međunarodna i nacionalna saradnja i koordinacija u suprotstavljanju kriminalitetu*, Volumen 3, br. 1, Internacionalna asocijacija kriminalista, Banja Luka, oktobar 2010, str. 62.

neposrednog okruženja, postala je pogodno tlo za složene i specifične oblike organizovanog kriminala, što je svojstveno i drugim zemljama u tranziciji, tj. prelaznom periodu.

„Društvo se suprotstavlja kriminalitetu jer kriminalitet ugrožava socijalni i pravni poredak, elementarne uvjete zajedničkog života, osnovne vrijednosti čovjeka i zajednice.“³

Posebnu pažnju u tom kontekstu zavređuje organizovani kriminal kao fenomen savremenog doba, uključujući sve specifične i složene oblike te pojave (korupcija, pranje novca i drugi finansijski delikti, trgovina narkoticima i ljudima, krijumčarenje vozila, oružja, koruptivna krivična djela i dr.), s obzirom na geostrateški položaj BiH, prinudne i dobrovoljne (unutrašnje i vanjske) migracije, tehničko-tehnološki razvoj i druge faktore koji neposredno ili posredno imaju uticaj na te specifične oblike kriminala. Djelokrug primjene posebnih istražnih radnji nije usko limitiran isključivo na krivična djela organizovanog kriminala, već se one mogu primjenjivati kada su u pitanju i druga krivična djela koja sadrže povećanu društvenu opasnost sa aspekta bezbjednosti.

„Sa aspekta efikasne borbe protiv organiziranog kriminaliteta u zakonskom tekstu se, dakle, mora izgraditi što potpuniji krivičnopravni sistem reakcije na ovaj oblik kriminaliteta koji odgovara i međunarodno prihvaćenim zahtjevima.“⁴

U teorijskom i praktičnom kontekstu postoji saglasnost da je na današnjem stepenu razvoja društva uopšte nezamislivo dokazivanje navedenih oblika kriminala bez primjene posebnih istražnih radnji. To ni u kom slučaju ne znači da uobičajene (klasične ili tradicionalne) radnje dokazivanja nisu važne u krivičnoprocesnom smislu, ali je evidentno da primjena tih radnji kada su u pitanju ovi oblici kriminala nije dovoljno efikasna i srazmjerna, tj. da ne može polučiti željeni rezultat na planu energetske borbe protiv najtežih oblika kriminala. Pored činjenice da se primjenom posebnih istražnih radnji ograničavaju ustavna prava i slobode građana, one predstavljaju izuzetno koristan instrument u rukama organa krivičnog gonjenja u cilju pribavljanja kvalitetnih dokaza važnih za krivični postupak. Pri tome, potrebno je naglasiti krivičnoprocesnu važnost zakonitosti pribavljanja dokaza, s obzirom na prisutne dvije sukobljene tendencije u krivičnom zakonodavstvu, a to je zaštita osnovnih ljudskih prava i sloboda,⁵ s jedne strane, i efikasnog krivičnog postupka, s druge strane. Bez obzira na određene kritike kada je u pitanju primjena posebnih istražnih radnji kao novine u našem krivičnom zakonodavstvu, evidentno je da su one opšteprihvaćene u

³ F. Bačić, *Kazneno pravo, opći dio*, Informator, Zagreb, 1998, str. 3.

⁴ H. Sijerčić-Čolić, M. Hadžiomerađić, M. Jurčević, D. Kaurinović, M. Simović, *Komentari zakona o krivičnom/kaznenom postupku u Bosni i Hercegovini*, Vijeće Evrope, 2005, str. 349.

⁵ Član 8. Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama: „Svako ima pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života, doma i prepiske“; „Javna vlast se ne miješa u vršenje ovog prava, osim ako je takvo miješanje predviđeno zakonom i ako je to neophodno u demokratskom društvu, u interesu nacionalne bezbjednosti, javne sigurnosti ili ekonomske dobrobiti države, sprečavanja nereda ili izvršenja krivičnih djela, zaštite zdravlja i morala ili zaštite prava i sloboda drugih.“

svijetu i da se sve više koriste, čime se potvrđuje njihova opravdanost i svrsishodnost ukoliko se dosljedno primjenjuju u skladu sa zakonskim odredbama.

Primjena posebnih istražnih radnji

Posebne istražne radnje propisane su Zakonom o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine⁶ (u daljem tekstu ZKP), u glavi IX, članovima od 116. do 122, kao i u odredbama entitetskih ZKP-ova⁷ i ZKP-a Distrikta Brčko⁸, koji inkorporiraju preduzimanje jasno određenih aktivnosti čija je neposredna svrha prikupljanje dokaza u krivičnom postupku. Reformom krivičnog zakonodavstva Bosne i Hercegovine i stupanjem na snagu novog ZKP-a posebne istražne radnje su izdvojene od ostalih propisanih radnji dokazivanja, koje su i u ranijem krivičnom zakonodavstvu bile propisane. Kako ističe eminentna profesorica Hajrija Čolić-Sijerčić: „Gledamo li proteklo vrijeme i preduzete aktivnosti, možemo za početak navesti da je kreiranje posebnih istražnih radnji za potrebe nacionalnog sistema krivičnog pravosuđa i krivičnoprocesnog zakonodavstva bilo uslovljeno aktuelnim postratnim traumama, tranzicijskim promjenama i prilagođavanjem savremenim trendovima kriminaliteta i funkcionisanju krivičnopravnih sistema.“⁹

Propisivanje posebnih istražnih radnji kao izdvojene kategorije dokaznih radnji i njihova primjena u praktičnom smislu je srazmjeran odgovor države, tj. organa krivičnog gonjenja na sve složenije pojavne oblike savremenog organizovanog kriminala u cilju efikasnije borbe protiv tog vida kriminala i procesuiranja krivično odgovornih lica.

Takođe, primjena posebnih istražnih radnji je svrsishodna i opravdana kada je u pitanju efikasna borba protiv najtežih oblika kriminala, pogotovo terorizma, koruptivnih krivičnih djela i drugih krivičnih djela savremenog doba. „Kriminalistička literatura, krivično procesna zakonodavstva uopšte (komparativna i domaća procesna zakonodavstva), međunarodnopravni akti, kao i krivičnopravne teorije, priznaju potrebu primjene posebnih metoda otkrivanja i istrage pojedinih krivičnih djela, prije svega krivičnih djela organizovanog kriminaliteta, koja se razlikuju od tradicionalnih istra-

⁶ Zakon o krivičnom postupku BiH (sa pripadajućim ispravkama, izmjenama i dopunama), *Službeni glasnik BiH*, br. 3/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 16/09, 93/09.

⁷ Zakon o krivičnom postupku Federacije BiH, *Službene novine Federacije BiH*, br. 35/03, 37/03 i 56/03, Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske, *Službeni glasnik Republike Srpske*, br. 50/03.

⁸ Zakon o krivičnom postupku Brčko distrikta BiH, *Službeni glasnik Brčko distrikta Bosne i Hercegovine*, br. 10/03.

⁹ H. Sijerčić-Čolić, Prikrivene istražne radnje u borbi protiv organiziranog kriminaliteta – primjer Bosne i Hercegovine, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, god. 46, 4/2009, str. 688.

žnih metoda i radnji“.¹⁰ Uvažavajući činjenicu da su domaćim i međunarodnim pravnim dokumentima zagarantovana ljudska prava i slobode svim građanima, pogotovo pravo na privatnost, bez obzira na njihovu nacionalnu, etničku, vjersku pripadnost, socijalno porijeklo itd., posebne istražne radnje moraju imati pravni osnov u zakonu i slijediti legitiman cilj, čime se sprečava eventualna zloupotreba i samovolja u primjeni ovih dokaznih radnji. Iniciranje primjene posebnih istražnih radnji je u isključivoj nadležnosti tužioca, ali se primjena ovih radnji odobrava od strane suda koji, paralelno sa funkcijom odobravanja, ima i kontrolno-nadzornu ulogu usmjerenu na zakonitost primjene posebnih istražnih radnji, te se na taj način zadovoljava načelo sudskog nadzora. Upravo zbog toga ZKP ne dozvoljava nijedan izuzetak od pravila da se posebne istražne radnje mogu primijeniti isključivo po naredbi suda. „U skladu sa odredbom člana 121. ZKP BiH, ako su radnje iz člana 116. ZKP BiH (uključujući i nadzor i tehničko snimanje telekomunikacija) preduzete bez naredbe sudije za prethodni postupak ili u suprotnosti s njom, sud na pribavljenim podacima ili dokazima ne može zasnivati sudsku odluku.“¹¹ Dakle, prilikom primjene posebnih istražnih radnji u praktičnom smislu ni u kom slučaju se ne smije favorizovati efikasnost koja vodi u nezakonitost ili povrede odredbi ZKP-a i Ustava kao najvišeg pravno-političkog akta u državi, jer činjenice-dokazi pribavljeni na takav (nezakonit) način nemaju pravno značenje.

Preduzimanjem posebnih istražnih radnji neposredno ili posredno se zadire u privatnost¹² i porodični život individue, tako da ZKP propisuje uslove primjene tih radnji, i to kako slijedi:

- vrste posebnih istražnih radnji moraju biti propisane zakonskim odredbama;
- primjenjuju se samo u slučajevima kada se na drugi način (primjenom standardnih istražnih radnji) ne može postići željeni cilj;
- preduzimaju se nakon prethodno dobijene saglasnosti suda, odnosno nakon pribavljanja (pismene ili usmene) naredbe od strane sudije za prethodni postupak;
- katalog krivičnih djela za koja mogu biti propisane posebne istražne radnje;
- postojanje visokog stepena sumnje da je izvršeno krivično djelo za koje mogu biti propisane posebne istražne radnje;
- vremensko trajanje (ograničenost) primjene posebnih istražnih radnji u konkretnom slučaju.

¹⁰ M. Šikman, *Kriminalistički aspekti primjene specijalnih istražnih tehnika*, Zbornik radova *Primjena savremenih metoda i sredstava u suzbijanju kriminaliteta*, Internacionalna asocijacija kriminalista, Banja Luka, 2008, str. 228.

¹¹ Drugostepena presuda Suda BiH, br. X-KŽ-07/436 od 16. 12. 2010.

¹² Pravo na privatnost je proklamovano međunarodnim dokumentima, među kojima najviše pažnje zavređuje Evropska konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama, Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima i Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima iz 1948. godine.

Shodno naprijed navedenim odredbama ZKP-a BiH, nije propisan način realizacije, tj. preduzimanja posebnih istražnih radnji od strane policijskih agencija za sprovođenje zakona, i to je predmet operativnog rada. Policijske agencije konkretnije i detaljnije određuju način provođenja posebnih istražnih radnji, a on je sadržan u podzakonskim aktima (uputstva, pravilnici, instrukcije, smjernice itd.) koji konkretizuju aktivnosti vezane za neposrednu primjenu na operativnom, tj. izvršnom nivou. Navedenim podzakonskim aktima se konkretizuje način postupanja policijskih službenika, koje se odnosi na operativno (izvršno) djelovanje: izbor odgovarajuće posebne istražne radnje u konkretnom slučaju ovisno od same prirode krivičnog djela, način podrške svih subjekata u primjeni posebnih istražnih radnji, pripreme radnje (izbor prikrivenog istražitelja, razgovor prikrivenog istražitelja sa rukovodiocem, a po potrebi i sa psihologom, upoznavanje sa svim relevantnim informacijama i podacima koji se odnose na kriminalnu grupu), troškovi i odgovarajuće naknade, kao i posljednja faza – analiza sveukupnih preduzetih aktivnosti, sa posebnim akcentom na otklanjanje određenih problema, nedostataka i sl. Posebno je značajno akcentirati ulogu prikrivenog istražitelja, koji ni u kom slučaju ne smije preduzimati aktivnosti koje na bilo koji način podstrekavaju drugo lice na izvršenje krivičnog djela, odnosno ne smije preduzeti bilo koju radnju kojom se umišljajno formira ili učvršćuje odluka da se izvrši određeno krivično djelo. Iz navedenog je evidentno da se prilikom izbora prikrivenog istražitelja mora voditi računa o tome da se radi o licu koje je u stručnom smislu osposobljeno za realizaciju veoma složenih, zahtjevnih i opasnih zadataka, posebno imajući u vidu činjenicu da prodor u organizovanu kriminalnu grupu znači ulazak u kriminalnu zonu gdje se od članova očekuje vršenje krivičnih djela.¹³ „Zadatak prikrivenog islednika jeste da svojom neposrednom aktivnošću u okviru kriminalne grupe prikupi što više operativnih podataka na osnovu kojih će se potpuno rasvetliti kriminalna aktivnost grupe i kasnije uspešno dokumentovati njeno kriminalno ponašanje.“¹⁴

U samom početku primjene posebnih istražnih radnji u praksi policijski službenici nadležnih policijskih agencija za sprovođenje zakona imali su dosta poteškoća, posebno zbog nespremnosti sa materijalno-tehničkog aspekta, što je i razumljivo ako se uzme u obzir činjenica da su te radnje ipak novina u našem krivičnom zakonodavstvu. Raniji ZKP nije propisivao ove radnje dokazivanja, ali su one bile regulisane podzakonskim aktima, što je ostavljalo mogućnost eventualne zloupotrebe i samovolje od strane lica koja su neposredno odlučivala o primjeni i preduzimala te radnje u praktičnom smislu. Posebne istražne radnje primjenjuju se samo u slučaju kada tužilac

¹³ Potrebno je jasno definisati djelovanje prikrivenog istražitelja, a posebnu pažnju usmjeriti na adekvatnu pripremu za infiltriranje u kriminalnu grupu, njegovo djelovanje i ponašanje unutar kriminalne grupe, izlazak ili tzv. izvlačenje iz kriminalne grupe, propisno dokumentovanje, kao i neophodnu zaštitu ličnosti prikrivenog istražitelja nakon obavljenog zadatka.

¹⁴ Z. Skakavac, Savremeni oblici suprotstavljanja organizovanom kriminalitetu, s akcentom na angažovanje prikrivenog islednika, Zbornik radova *Primjena savremenih metoda i sredstava u suzbijanju kriminaliteta*, Internacionalna asocijacija kriminalista, Banja Luka, 2008, str. 207.

ocijeni da se do određenih dokaza ne može doći na drugi način, ili kad standardne (klasične ili tradicionalne) istražne radnje u konkretnom slučaju ne mogu polučiti željeni rezultat i postići cilj, a to je zakonito i efikasno prikupljanje dokaza.

*Posebne istražne radnje mogu se primijeniti protiv osumnjičenog za koga postoje osnovi sumnje da je sam izvršio ili učestvuje u izvršenju krivičnog djela iz zakonom izdvojene grupe krivičnih djela (član 117. ZKP BiH), kao i protiv osumnjičenog za koga postoje osnovi sumnje da je s drugim osobama sudjelovao u izvršenju krivičnih djela, odnosno učestvuje sa drugim osobama u izvršenju istih.*¹⁵

Posebne istražne radnje posebno zavređuju pažnju kada je u pitanju efikasno dokazivanje krivičnih djela koja po svojoj prirodi, načinu izvršenja, izvršiocu i drugim krivičnopravnim i krivičnoprocesnim specifičnostima prevazilaze primjenu klasičnih (tradicionalnih) dokaznih radnji u smislu efikasnog i zakonitog otkrivanja i procesuiranja počinilaca. „Za sve posebne istražne radnje važi princip legaliteta, tako da se one mogu primijeniti samo onda kada se na blaži način ne može postići pribavljanje neophodnih dokaza za gonjenje zakonom određenih krivičnih djela.“¹⁶ Eklatantan primjer su koruptivna krivična djela, koja su u neraskidivoj vezi sa organizovanim kriminalom, npr. primanje i davanje mita, kada su i službeno ili odgovorno lice, kao i svako lice koje daje mito, krivično odgovorni. U tom slučaju izražen je visok stepen diskrecije (tajnosti), uz odsustvo svjedoka, pri čemu je posebno bitno naglasiti otežavajuću okolnost da posljedice nakon izvršenja koruptivnih krivičnih djela nisu odmah evidentne ili uočljive kao što je slučaj kada su u pitanju, npr., krvni delikti (leš, sredstvo izvršenja...), već se najčešće prepoznaju naknadno (npr. falsifikovanje dokumenata, zloupotreba službenog položaja i dr.). U takvoj konstelaciji odnosa primjena posebnih istražnih radnji (npr. simulirano davanje potkupnine, nadzor nad telekomunikacijama i dr.) nema alternativu ukoliko se žele postići zadovoljavajući rezultati u sudskom postupku.

Takođe, identična je situacija kada je u pitanju nedozvoljena trgovina narkoticima na međunarodnom nivou, trgovina ljudima, kao i drugi specifični oblici organizovanog kriminala gdje je evidentno učešće većeg broja lica (organizovana kriminalna grupa), koji, u pravilu, djeluju na nekoliko različitih odredišta (lokacija) uz stalnu mobilnost, sa jasnom raspodjelom poslova, koristeći se najsavremenijim sredstvima komunikacionih tehnologija, uz izraženu lojalnost i strogo poštivanje hijerarhije unutar postojeće strukture organizovane kriminalne grupe. Pri tome ne treba zaboraviti veoma jake kriminalne veze na relaciji organizovana kriminalna grupa – vlast (državni organi) i kontinuiranu ekspanziju različitih oblika organizovanog kriminala čiji je primarni cilj ostvarivanje profita.

Osnovni i suštinski razlog koji opravdava primjenu posebnih istražnih radnji je-

¹⁵ Drugostepena presuda Suda Bosne i Hercegovine, br. X-KŽ-07/486 od 20. 10. 2009.

¹⁶ M. Simović, M. Simović-Nišević, Neka pitanja određivanja i primjene posebnih istražnih radnji u Bosni i Hercegovini, Zbornik radova *Kaznena politika – raskol između zakona i njegove primjene*, Istočno Sarajevo, 2012, str. 46.

ste efikasno dokazivanje najtežih oblika kriminala, odnosno krivičnih djela, za šta je ZKP BiH propisao mogućnost primjene ovih specifičnih radnji, kao i procesuiranje krivično odgovornih lica i njihovo privođenje krivičnoj sankciji.

Način određivanja, vrste i vremenska ograničenost primjene posebnih istražnih radnji

U članu 116, stav 1. ZKP-a BiH propisane su posebne istražne radnje:

- a) nadzor i tehničko snimanje telekomunikacija;
- b) pristup kompjuterskim sistemima i kompjutersko savjetovanje podataka;
- c) nadzor i tehničko snimanje prostorija;
- d) tajno praćenje i tehničko snimanje osoba i predmeta;
- e) prikriveni istražitelj i informator;
- f) simulirani otkup predmeta i simulirano davanje potkupnine;
- g) nadzirani prijevoz i isporuka predmeta krivičnog djela.

Posebne istražne radnje se mogu odrediti za krivična djela:

- a) protiv integriteta BiH;
- b) protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom;
- c) terorizma;
- d) za krivična djela za koja se po zakonu može izreći kazna zatvora od tri godine ili teža kazna.¹⁷

Shodno naprijed navedenoj zakonskoj odredbi, proizilazi da je obim krivičnih djela za koje se mogu odrediti posebne istražne radnje određen kombinacijom principa enumeracije (propisivanje kataloga krivičnih djela) i principa po kome određivanje tih radnji predstavlja visina propisane kazne zatvora (od tri godine ili teža kazna).

Kao što je već ranije istaknuto, posebne istražne radnje, na obrazloženi prijedlog nadležnog tužioca, određuje naredbom sudija za prethodni postupak.¹⁸ Obrazloženi prijedlog nadležnog tužioca u konkretnom slučaju, između ostalog, mora sadržavati sve raspoložive pravno relevantne i dovoljno uvjerljive (prihvatljive) činjenice, informacije i podatke koji opravdavaju primjenu konkretne posebne istražne radnje. U hitnim i izuzetnim situacijama koje ne trpe odlaganje posebne istražne radnje mogu se primjenjivati i na osnovu usmene naredbe sudije za prethodni postupak, ali se u tom slučaju naredba u pismenoj formi mora pribaviti u vremenskom roku od 24 sata. Primjena posebnih istražnih radnji na osnovu usmene naredbe sudije za prethodni postupak je izuzetak i u praksi se veoma rijetko na ovaj način primjenjuju ove radnje

¹⁷ Čl. 117. ZKP BiH, čl. 131. ZKP FBiH, čl. 117. ZKP BD BiH, čl. 227. ZKP RS.

¹⁸ Prema članu 118. ZKP BiH (čl. 132. ZKP FBiH, čl. 118. ZKP BD BiH, čl. 228. ZKP RS).

dokazivanja, s obzirom na zakonsku, odnosno pravnu osjetljivost i prirodu ovih radnji dokazivanja.

U kontekstu vremenske ograničenosti primjene posebnih istražnih radnji, evidentno je da se radi o istražnim radnjama koje ne mogu neograničeno trajati,¹⁹ tako da se u naredbi sudije za prethodni postupak navodi vremenski period u kojem je potrebno preduzeti posebnu istražnu radnju, što je veoma bitan parametar. Ukoliko postoje opravdani razlozi naredba sudije za prethodni postupak može se produžiti u vremenskom smislu, ali se opet navodi krajnji rok u kojem se moraju poduzeti posebne istražne radnje. Vremenska ograničenost primjene posebnih istražnih radnji u skladu sa odredbama ZKP-a predstavlja jedan od mehanizama krivičnopravne zaštite od eventualne zloupotrebe i samovolje u primjeni.

Postupanje, saradnja i koordinacija aktivnosti između policijskih agencija i Suda BiH, kada je u pitanju primjena posebnih istražnih radnji, na najbolji način je sadržana u odredbi Pravilnika o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Odsjeka za prikupljanje kriminalističko-obavještajnih podataka Kriminalističkog istražnog odjeljenja Državne agencije za istrage i zaštitu: „... *poduzima određene mjere u primjeni jednog dijela posebnih istražnih radnji sa ciljem prikupljanja obavještenja i dokaza, a po naredbi Suda BiH, u okviru čega ostvaruje potrebnu suradnju sa Službom za operativnu potporu, a posebno u domenu predlaganja i primjene vrsta, metoda i sredstava u realizaciji naredbi Suda BiH za primjenu i provođenje posebnih istražnih radnji; vodi baze podataka i propisane evidencije, te potrebne evidencije o sredstvima utrošenim u primjeni i provođenju posebnih istražnih radnji i operativnog rada; sačinjava potrebne planove i izvješća...*“²⁰

Iz navedenog je evidentno da je primjena posebnih istražnih radnji uslovljena i determinisana nizom aktivnosti koje onemogućavaju zloupotrebu, odnosno omogućavaju dosljedno poštivanje načela legaliteta, supsidijarnosti, srazmjernosti, sudskog nadzora, vremenske ograničenosti, postojanja određene vjerovatnoće u vezi sa krivičnim djelom, zakonskog kataloga radnji, zakonskog kataloga krivičnih djela i određene osobe ili predmeta i vrsta mjera.

Klasifikacija posebnih istražnih radnji

Zakoni o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine predviđaju posebne istražne radnje kao specifične mjere kojima se za potrebe suzbijanja složenih oblika krimi-

¹⁹ Istražne radnje iz člana 116, stava 2, tački a) do d) i g) ovog zakona mogu trajati najduže do mjesec dana, a iz posebno važnih razloga mogu se, na obrazloženi prijedlog tužitelja, produžiti za još mjesec dana, s tim da mjere iz tački a) do c) mogu trajati ukupno najduže šest mjeseci, a mjere iz tačke d) i g) ukupno najduže tri mjeseca. Zahtjev za radnju iz člana 116, stava 2, tačke f) ovog zakona može se odnositi samo na jednokratni akt, a zahtjev za svaku narednu radnju protiv iste osobe mora sadržavati razloge koji opravdavaju njenu upotrebu.

²⁰ http://www.sipa.gov.ba/hr/struktura/organizacione_jedinice/krim_pba.php?id=height=350&width=640, pristupljeno 10. 7. 2011.

naliteta privremeno ograničavaju osnovna prava i slobode čovjeka.²¹ U zavisnosti od konkretnog krivičnog djela za koje je ZKP-om BiH propisana mogućnost određivanja i primjene posebne istražne radnje, određuje se i primjenjuje ona radnja koja je svrsishodna i čijom primjenom se može ostvariti legitiman cilj.

S obzirom na prirodu posebnih istražnih radnji, one se mogu podijeliti na:

I. Mjere tajne opservacije

1. Nadzor i tehničko snimanje telekomunikacija;
2. Pristup kompjuterskim sistemima i kompjutersko sravnjenje podataka;
3. Nadzor i tehničko snimanje prostorija;
4. Tajno praćenje i tehničko snimanje lica i predmeta.

II. Mjere prodora u kriminalne grupe

1. Angažovanje prikrivenih istražitelja i informatora;
2. Simulirani otkup predmeta i simulirano davanje potkupnine.

III. Mjere audio-video nadzora

1. Nadzor i tehničko snimanje telekomunikacija;
2. Pristup kompjuterskim sistemima i kompjutersko sravnjenje podataka;
3. Nadzor i tehničko snimanje prostorija.

IV. Mjere tajnih operacija

1. Nadzirani prijevoz i isporuka predmeta krivičnog djela;
2. Tajno praćenje i tehničko snimanje lica i predmeta.

S obzirom na vrijeme trajanja primjene posebnih istražnih radnji, one se mogu podijeliti na:

I. Dugotrajne – koje se primjenjuju više mjeseci, uvažavajući propisane uslove za primjenu

1. Nadzor i tehničko snimanje telekomunikacija;
2. Korišćenje prikrivenih istražitelja i korišćenje informatora;
3. Tajno praćenje i tehničko snimanje lica i predmeta.

II. Kratkotrajne – koje se primjenjuju do mjesec dana, a ponekad i veoma kratko (npr. samo nekoliko dana)

1. Simulirani otkup predmeta i simulirano davanje potkupnine;
2. Nadzirani prijevoz i isporuka predmeta krivičnog djela.

III. Hitne (neodložne) – koje se primjenjuju što je prije moguće (načelo ekspeditivnosti i brzine prilikom postupanja), npr. kupovina narkotičkih sredstava na ulici, poslije čega slijedi lišenje slobode na licu mjesta događaja.

²¹ Sijerčić-Čolić, H., *Krivično procesno pravo* (knjiga I), Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, 2008, str. 449.

Međunarodnopravni osnov za primjenu posebnih istražnih radnji

Efikasna i energična borba protiv najtežih oblika kriminala podrazumijeva primjeren i srazmjeran odgovor i reakciju organa krivičnog gonjenja naspram takvih oblika kriminala, koji razaraju državu i društvo u svakom smislu. „Efikasnija upotreba posebnih istražnih radnji u praksi organa za provođenje zakona u BiH je zahtijevana i nizom dokumenata koji su značajni za proces evropskih integracija BiH ka Evropskoj uniji.“²² Međunarodna zajednica je prepoznala planetarnu zainteresovanost za efikasno otkrivanje specifičnih oblika kriminala koji prevazilaze geografske granice, te je u tom kontekstu pristupila izradi nekoliko veoma značajnih međunarodnopravnih dokumenata u kojima se prepoznaje krivičnopravni osnov za primjenu posebnih istražnih radnji kao najoptimalnijeg odgovora na specifične oblike i aktualne trendove organizovanog kriminala. „Na to nas podsjećaju brojni međunarodni dokumenti (konvencije, rezolucije, preporuke) i skupovi (npr., XI. kongres Ujedinjenih naroda o sprečavanju kriminaliteta i o krivičnom pravosuđu, koji je održan u Bangkoku u aprilu 2005. godine, i sa kojeg je poslana poruka da je organizirani kriminalitet najveća opasnost međunarodnom miru i bezbjednosti i da je potrebno usvojiti mjere kojima se ta opasnost može suzbijati; ili Pripremni kolokvij za XVIII. kongres AIDP, koji je održan u Puli u novembru 2008. godine).“²³

Nepobitna je činjenica da se primjenom posebnih istražnih radnji ograničavaju osnovna ljudska prava i slobode građana (pravo na privatnost²⁴ i porodični život), tako da je sama primjena tih dokaznih radnji sama po sebi osjetljive prirode i zahtijeva od lica koja ih primjenjuju u skladu sa propisanom procedurom visok stepen profesionalnosti u radu i stručne osposobljenosti, kako bi se zadovoljili zakonski uslovi za primjenu. Upravo zbog te činjenice propisani su restriktivni uslovi primjene posebnih istražnih radnji, kao i potrebna saradnja i koordinacija aktivnosti na relaciji policija–tužilaštvo–sud, kako bi se izbjegle eventualne mogućnosti zloupotrebe i samovolje u primjeni. Apsurdna bi bila situacija da se ovako složene i specifične istražne radnje mogu odrediti za sva propisana krivična djela, odnosno za krivična djela sa manjim stepenom društvene opasnosti.

Međunarodnopravni osnov propisivanja posebnih istražnih radnji u krivičnom zakonodavstvu mnogih država i njihovu neposrednu primjenu u praktičnom smislu u cilju efikasnijeg suprotstavljanja specifičnim oblicima kriminala prepoznajemo u slijedećim međunarodnopravnim dokumentima (ugovorima):

²² M. Simović, M. Simović-Nišević, Neka pitanja određivanja i primjene posebnih istražnih radnji u Bosni i Hercegovini, Zbornik radova *Kaznena politika – raskol između zakona i njegove primjene*, Istočno Sarajevo, 2012, str. 46.

²³ Hajrija Sijerčić-Čolić, Prikrivene istražne radnje u borbi protiv organiziranog kriminaliteta – primjer Bosne i Hercegovine, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, god. 46, 4/2009, str. 687.

²⁴ Pravo na privatnost je proklamovano mnogim međunarodnim dokumentima kao što su: Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima iz 1948. godine, Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, te Evropska konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama.

1. Bečka konvencija protiv nezakonitog prometa opojnih droga i psihotropnih supstanci iz 1988. godine;
2. Konvencija Savjeta Evrope o pranju, traženju, zapljeni i konfiskaciji prihoda stečenih kriminalom iz 1990. godine;
3. Rezolucija Interpola (Europola) o organizovanom kriminalu;
4. Rezolucija Savjeta Evrope o sprečavanju organizovanog kriminala iz 1998. godine;
5. Konvencija UN protiv transnacionalnog organizovanog kriminaliteta iz 2000. godine;
6. Konvencija UN protiv korupcije iz 2003. godine;
7. Napuljska politička deklaracija i globalni akcioni plan u borbi protiv organizovanog transnacionalnog kriminala i dr.

Navedenim međunarodnopravnim dokumentima (ugovorima) povećavaju se istražni kapaciteti i zakonske mogućnosti subjekata zaduženih za sprovođenje zakona kao srazmjerna reakcija u kontekstu suzbijanja složenih i specifičnih oblika organizovanog kriminala. Postavljeni ciljevi sadržani u ovim međunarodnim ugovorima identični su sa ciljevima posljednje reforme krivičnog zakonodavstva BiH, a odnose se na obezbjeđenje najefikasnijih zakonskih instrumenata usmjerenih na suzbijanje specifičnih i složenih oblika organizovanog kriminala kao realne pojave savremenog doba, a samim tim i na povećanje ukupne efikasnosti subjekata za provedbu zakona, odnosno jačanje kapaciteta krivičnog pravosuđa.

Zaključak

Polazeći od činjenice da postoji saglasnost da je borba protiv svih oblika kriminala, a posebno protiv organizovanog, kao veoma složenog i specifičnog kriminala koji razara društvo i državu, zajednički cilj, posebne istražne radnje omogućavaju da se ostvari taj postavljeni cilj. Primjena tih radnji, uz maksimalno poštivanje i dosljednu primjenu zakonskih uslova koji sprečavaju eventualnu zloupotrebu i samovolju u njihovoj primjeni, predstavlja srazmjernu reakciju organa krivičnog gonjenja na te savremene oblike kriminala. U radu je potvrđeno da tradicionalne ili klasične metode, kada je u pitanju efikasna i energična borba protiv organizovanog kriminala, ne mogu polučiti očekivane rezultate, što nedvosmisleno ukazuje na opravdanost i svrsishodnost primjene ovih dokaznih radnji. Takođe, naglašeno je da efikasnost u primjeni ni u kom slučaju ne smije biti put u nezakonitost, jer tada ove radnje gube svoj smisao i pravno značenje zato što je suština primjene posebnih istražnih radnji efikasnost krivičnog postupka i zaštita ljudskih prava, koja se ogleda u poštivanju restriktivnih zakonskih uslova za primjenu. Uzimajući u obzir sve okolnosti koje neposredno ili posredno utiču na pojavu organizovanog kriminala u Bosni i Hercegovini i njegovu ekspanziju, primjena posebnih istražnih radnji se nameće kao imperativ.

Literatura

1. Drugostepena presuda Suda Bosne i Hercegovine, br. X-KŽ-07/436 od 16. 12. 2010.
2. Drugostepena presuda Suda Bosne i Hercegovine, br. X-KŽ-07/486 od 20. 10. 2009.
3. F. Bačić, *Kazneno pravo, opći dio*, Informator, Zagreb, 1998.
4. H. Sijerčić-Čolić, *Krivično procesno pravo* (knjiga I), Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, 2008.
5. H. Sijerčić-Čolić, Prikrivene istražne radnje u borbi protiv organiziranog kriminaliteta – primjer Bosne i Hercegovine, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, god. 46, 4/2009.
6. H. Sijerčić-Čolić, M. Hadžimeragić, M. Jurčević, D. Kaurinović, M. Simović, *Komentari zakona o krivičnom/kaznenom postupku u Bosni i Hercegovini*, Vijeće Evrope, 2005.
7. I. Joksić, Međunarodna i nacionalna saradnja i koordinacija u suprotstavljanju kriminalitetu, *Zbornik radova Međunarodna i nacionalna saradnja i koordinacija u suprotstavljanju kriminalitetu*, Volumen 3, br. 1, Internacionalna asocijacija kriminalista, Banja Luka, oktobar 2010.
8. M. Simović, M. Simović-Nišević, Neka pitanja određivanja i primjene posebnih istražnih radnji u Bosni i Hercegovini, *Zbornik radova Kaznena politika – raskol između zakona i njegove primjene*, Istočno Sarajevo, 2012.
9. M. Šikman, Kriminalistički aspekti primjene specijalnih istražnih tehnika, *Zbornik radova Primjena savremenih metoda i sredstava u suzbijanju kriminaliteta*, Internacionalna asocijacija kriminalista, Banja Luka, 2008.
10. Z. Skakavac, Savremeni oblici suprotstavljanja organizovanom kriminalitetu, s akcentom na angažovanje prikrivenog islednika, *Zbornik radova Primjena savremenih metoda i sredstava u suzbijanju kriminaliteta*, Internacionalna asocijacija kriminalista, Banja Luka, 2008.
11. Zakon o krivičnom postupku BiH (sa pripadajućim ispravkama, izmjenama i dopunama), *Službeni glasnik BiH*, br. 3/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 16/09, 93/09.
12. Zakon o krivičnom postupku Federacije BiH, *Službene novine Federacije BiH*, br. 35/03, 37/03 i 56/03.
13. Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske, *Službeni glasnik Republike Srpske*, br. 50/03.
14. Zakon o krivičnom postupku Brčko distrikta BiH, *Službeni glasnik Brčko distrikta Bosne i Hercegovine*, br. 10/03.
15. http://www.sipa.gov.ba/hr/struktura/organizacione_jedinice/krim_pba.php?id=height=350&width=640, Izvod iz djelokruga rada Odsjeka za prikupljanje kriminalističko-obavještajnih podataka Kriminalističko-istražnog odjeljenja Državne agencije za istrage i zaštitu.

SPECIAL INVESTIGATION IN THE CRIMINAL PROCEDURE LEGISLATION IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

ABSTRACT: In this study accentuated the restrictive conditions for the application of special investigative measures such as newspapers in the Code of Criminal Procedure, their justification and usefulness in the context of proportional response of prosecuting the most complex forms of organized crime. Special attention was paid to the reconciliation of conflicting diametrically opposite tendencies, recognizing that these actions temporarily restricting human rights and freedoms on the one hand and allow the efficient and energetic fight against the complex and specific forms of crime following a legitimate aim, on the other. We try to explain the significance of these actions and to remove certain ambiguities and provide appropriate answers to present criticism concerning the possibility of potential abuse and arrogance by those who are directly applicable.

KEY WORDS: *special investigations, organized crime, judge for the proceeding, Bosnia and Herzegovina.*